

УДК 323.269 (571+477)

М. Дорошко, д-р іст. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ**РОСІЙСЬКИЙ РЕВАНШИЗМ І УКРАЇНА**

Аналізуються причини і наслідки неоголошеної війни Росії проти України. Серед головних причин – прагнення керівництва Росії відновити геополітичний вплив на пострадянському просторі шляхом побудови нового зразка Російської імперії. Для цього офіційна Москва використовує широкий спектр засобів: від економічного тиску і шантажу до збройної агресії на терени країн колишнього СРСР. Автор переконаний в тому, що анексія Криму і неоголошена війна Росії проти України стали наслідком реваншистської політики президента Російської Федерації В.Путіна, спрямованої на повернення Росії статусу впливової світової потуги. Досягнення цієї мети передбачає недопущення європеїзації і демократизації країн пострадянського простору, головною перлиною з-поміж яких є Україна. Вихід з-під впливу Росії можливий, на думку автора, через інтеграцію України до Європейського Союзу та вступ до НАТО.

Ключові слова: реваншизм, Росія, Путін, імперія, інтеграційні проекти, "газові війни", Євромайдан, анексія, збройна агресія, гібридна війна, санкції.

Щоб зрозуміти причини російської збройної агресії в Україні, слід згадати два меседжі президента РФ В.Путіна, які є ключовими у визначенні його політичного кредо. Перший – про розпад СРСР як "найбільшої геополітичної катастрофи ХХ століття", і другий (який власне і є його символом віри) – "Росія має бути великою державою". Ці висловлювання Путіна значною мірою пояснюють причину його популярності в Росії, адже думки, висловлені російським президентом, поділяє абсолютна більшість його співгромадян, для яких Путін, що з мало відомого у 1999 році директора ФСБ Росії перетворився на фактично довічного правителя Росії, є уособленням сподівань на повернення втраченої величі Росії.

Позаяк у 1990-ті роки з'ясувалось, що статус великої держави Росія, в її пострадянських кордонах, повернути не спроможна, реваншист Путін вже під час своєї першої президентської каденції у 2000-2004 рр. наполегливо переконує лідерів ключових держав колишнього СРСР – України, Білорусі й Казахстану, об'єднатись під егідою Росії у так званому "єдиному економічному просторі" (ЄЕП). Проте тоді на заваді реалізації путінського проекту "реанімації СРСР" стала Помаранчева революція 2004 р. в Україні, що завадила прийти до влади в Україні путінській маріонетці В.Януковичу.

Достеменно знаючи, що без України нова російська імперія не можлива, усі зусилля Путіна, під час його другої президентської каденції у 2004-2008 рр., спрямовані на дискредитацію Української держави у світі. Насамперед в хід було пущено новітню кремлівську зброю – "газову". Користаючись статусом практично монопольного постачальника природного газу до країн Південно-Східної і Центральної Європи, Росія, шляхом так званих "газових війн", прагне переконати ЄС в неадекватності України як головного транзитера російсько-го "блакитного" палива.

А для того, щоб завадити інтеграції України до Північноатлантичного альянсу, що передбачає, як неодмінну умову, отримання країною-претендентом на членство в НАТО Плану дій щодо членства (ПДЧ), Путін в квітні 2008 року їде на Бухарестський саміт Альянсу і переконує лідерів ключових європейських держав НАТО – Німеччини і Франції, не надавати ПДЧ Україні і Грузії – державам, що прагнуть вийти зі сфери впливу Росії. Переконує російський лідер своїх колег з Німеччини, Франції, Італії і Греції (останні дві – також відмовили Україні в приєднанні до ПДЧ), як і зазвичай, за допомогою неправдивих "історичних" аргументів. Мовляв, не можна надавати ПДЧ Україні з огляду на те, що "Україна, взагалі, складна дуже держава. Україна в тому вигляді, в якому вона сьогодні існує... була створена за радянського часу; вона отримала території від Польщі – після Другої світової війни, від Чехословаччи-

ни, від Румунії – і зараз ще не всі вирішені прикордонні проблеми на Чорному морі з Румунією... Від Росії величезні території отримала на сході й на півдні країни. Це складне державне утворення. І якщо ще внести туди натовську проблематику, ...це взагалі може поставити на грань існування самої державності... У нас немає жодного права вето, і бути не може, і ми на це не претендуємо. Але я хочу, щоб усі ми, коли вирішуємо питання подібного роду, розуміли, що і у нас теж там є свої інтереси. ...Сімнадцять мільйонів росіян на Україні живе... Південь України цілком, там тільки одні росіяни, Крим просто отриманий Україною рішенням політбюро ЦК КПРС. Навіть не проведено було державних процедур із передачі цієї території" [1].

Ця розлога цитата зі спічу Путіна в Бухаресті 2008 року наведена для того, щоб читач розумів: лідер Росії, задовго до анексії Криму і агресії на сході України, фактично виклав своїм західним колегам аргументи, що пояснюють причини теперішньої агресії Росії в Україні. По-перше, це наявність в Україні значної російської громади, що правда не 17 мільйонів осіб, як у Путіна, а 8,334 млн або 17,3 % населення, згідно перепису населення 2001 року [2]. Їх, тобто етнічних росіян і так званих "російськомовних", путінська Росія, як показує політична практика останніх років, має намір захищати будь-якими засобами аж до військових, що ми спостерігали у серпні 2008 року під час 5-денної російсько-грузинської війни в Південній Осетії й наразі бачимо на сході України.

По-друге, Путін поставив під сумнів територіальну цілісність України, висунувши їй претензії щодо Кримського півострова, який, як відомо, переданий зі складу РРФСР Українській РСР згідно тогочасної конституційної процедури: Указом Президії Верховної Ради СРСР і відповідним Законом СРСР "Про передачу Кримської області із складу РРФСР до складу Української РСР" [3, с. 177-178].

По-третє, відмова країн-членів НАТО у наданні Україні і Грузії ПДЧ стала ознакою наявності у Росії, що не є членом НАТО, фактичного права вето на прийняття рішень суверенними державами – членами НАТО. Отже, сфальшовані Путіним "аргументи" вплинули на результати голосування лідерів чотирьох європейських членів НАТО, переваживши, таким чином, позицію президента США Дж. Буша-молодшого, який був активним прихильником надання ПДЧ Україні і Грузії.

Отримавши перемогу в Бухаресті, Путін, що навесні 2008 р. тимчасово пересів з президентського крісла у прем'єрське, провокує в серпні 2008 р. збройний конфлікт у підконтрольній Кремлю Південній Осетії – сепаратистському анклаві на території Грузії. Цим самим, російський лідер дає світові сигнал, що Росія готова застосу-

вати силу, коли йдеться про захист від впливу Заходу територій, що перебувають у сфері інтересів Кремля.

Потім були президентські вибори 2010 року в Україні й реванш Путіна та його протеже Януковича, що одразу ж перекреслив євроатлантичний курс України так званими "харківськими угодами" про фактично довічну пролонгацію перебування Чорноморського флоту Росії на території українського Криму й законодавчим закріпленням позаблокового статусу України. Наступний за цим фактичний демонтаж Української держави під керівництвом кремлівської маріонетки Януковича просувався настільки успішно, що російський керівник був впевнений у якнайскорішому входженні України до Євразійського економічного союзу (наразі таку назву має черговий російський інтеграційний проект – прототип нової версії російської імперії), вказувалась навіть дата вступу – 1 січня 2015 року.

Все свідчило про успішну реалізацію Януковичем путінського плану руйнування України, її економіки, війська, силових структур тощо. Основними здобутками Путіна на шляху перетворення України на придаток Росії стали: не підписання Януковичем Угоди про асоціацію України з ЄС у Вільнюсі в листопаді 2013 р., суттєва знижка на експортований Росією природний газ в Україну і кредит в сумі 15 млрд доларів США, наданий Москвою уряду Януковича. Але, як і 2004 року, в кінці листопада 2013 року в Києві зібрався Майдан, цього разу під назвою Євромайдану. І українські люди Майдану ще раз нагадали Путіну і його "п'ятій колонії" в Україні, що Україна – європейська держава, а її місце – у Європейському, а не Євразійському союзі.

Потім були втеча Януковича, й, відповідно, зміна влади в Україні, процес якої мстивий чекіст Путін використав для анексії українського Криму і початку військової агресії на сході України. Чому Росія вдалася до силових заходів, знехтувавши міжнародним правом, і яку мету переслідує Путін, ведучи війну в Україні?

Головні завдання агресивної політики Путіна в Україні – повернути російський вплив в Україні; утвердити у свідомості населення Росії міф про Путіна як збирача "російських історичних територій"; розколоти Європейський Союз, розвінчавши стереотип про нього як успішний інтеграційний проект. Для реалізації цього триєдиного завдання Кремль вдавася до використання гібридної війни в Україні задля дестабілізації ситуації в нашій країні у політичній, економічній та інформаційній сфері.

Гібридна війна, як відомо, передбачає низку відповідних заходів – від дестабілізації ситуації в країні (регіоні), до її повної окупації. Першим кроком на шляху дестабілізації ситуації в Криму і на Донбасі стало проведення російськими спецслужбами успішної диверсійної операції з інкорпорування на сторону Росії так званого російськомовного населення цих регіонів задля використання його як "п'ятої колонії" в подальшому захопленні території України.

Наразі, як зазначає український конфліктолог Г. Перепелиця, гібридна війна Росії в Україні "проводиться у формі диверсійно-розвідувальних дій, а також систематичних бойових дій із залученням російських військ, спецназу, бойовиків та місцевих сепаратистів, які зараз є елементом" Збройних сил Російської Федерації [4, с. 4].

Розпочавши військові дії на сході України навесні 2014 року Росія, за сприяння озброєних сепаратистів з так званих "ДНР" і "ЛНР", вивела з-під контролю офіційного Києва близько третини території Донецької і Луганської областей. Задля створення на окупованих українських територіях плацдарму для подальшого наступу

на сході та півдні України російський президент В. Путін, як заявила постійний представник США при ООН Саманта Пауер на засіданні Ради безпеки 21 січня 2015 року, пропонував своєму українському колезі П. Порошенку сценарій врегулювання конфлікту на Донбасі, ідентичний тому, що його Росія застосувала свого часу в Абхазії – прокремлівському сепаратистському анклаву в Грузії. Запропонований Путіним "абхазький сценарій", передбачає, за словами американського дипломата, "легітимізацію територіальних захватів сепаратистів" після підписання Мінських угод 5 і 19 вересня 2014 року, і "перебування російського персоналу і військової техніки на території України". Коли український президент відхилив російську пропозицію, Кремль звинуватив Київ у небажанні України досягнути миру на сході держави [5].

Не легітимізувавши свою присутність в Україні, Кремль вдавася до воєнної ескалації конфлікту в середині січня 2015 року, щоб змусити офіційний Київ вести переговори на тлі військових поразок української армії, як це було у вересні 2014 року. Путін, що отримав два відчутних міжнародних "ляпаси" на зламі 2014-15 років у вигляді скасування, фактично за ініціативою Німеччини, саміту лідерів "нормандської четвірки" (України, РФ, ФРН і Франції) в Астані, і відмови Польщі запросити Путіна на відзначення 70-х роковин звільнення Освенціма союзниками по антигітлерівській коаліції, прагнув нових поступок від України на чергових перемовинах лідерів країн "нормандської четвірки" у Мінську 12 лютого 2015 р., що означало його намір продовжувати тиск на Україну. Для цього він і надалі готовий застосовувати військові, економічні й гуманітарні та інші важелі впливу, що є складовими гібридної війни, що її веде Путін проти України.

Гібридна війна Росії проти України має глобальний характер: на Донбасі вона ведеться у вигляді бойових дій, а в міжнародному масштабі ведеться інформаційними засобами і Україна її поки що програє. Оскільки у світі сформувалося стійке уявлення, що Росія дійсно непричетна до конфлікту на Донбасі, хоча може допомагати сепаратистам. Такому баченню сприяє й те, що позаяк Україна не оголосила воєнного стану, фактично це означає, що вона не веде війни з Росією. Це дає Росії можливість усунути від відповідальності та перекастати її на тих, кого українська влада називає "терористами". Тому ми маємо формувати міжнародну думку, що саме Росія є агресором, а не терористичні "ЛНР" і "ДНР" [4, с. 4].

Захід, який поступово усвідомлює небезпеку нової війни в Європі, дізнаючись про те, що регулярні російські військові частини воюють на Донбасі, й водночас посилюється російська військова присутність в Криму, має надати Україні не лише військову, але й фінансову допомогу. Адже метою економічного тиску Росії є крах української економіки. Цим він прагне довести Заходу неспроможність західної економічної моделі для країн посткомуністичного світу й показати неготовність США, ЄС і міжнародних фінансових інституцій взяти на себе тягар допомоги економіці України. Якби обставини склались згідно сценарію Путіна, єдиним рятівником української економіки стає Росія, що повертає Україну на шлях інтеграції до Митного і Євразійського союзу, і, відповідно, робить неможливою реалізацію Угоди про асоціацію України з ЄС, позбавляючи Україну будь-яких перспектив на інтеграцію до Європейського Союзу.

Втім, не все наразі залежить від Путіна. Ситуація літа 2014 року, як наголосив президент США Б. Обама у

своєму щорічному посланні до американського народу 20 січня 2015 р., коли "дехто вважав, що агресія Путіна була майстерним виявом стратегії і сили", кардинально змінилася. Адже "сьогодні, – резюмував американський президент, – саме Америка є сильною і єдиною разом із нашими союзниками, в той час як Росія – ізольована, а її економіка в руїнах" [5].

Сьогодні, як зауважив екс-посол США в Україні С. Пайфер, Путін зрозумів, що його дії йому дорого коштують. Сполучені Штати і Європа рухалися паралельно у застосуванні все жорсткіших санкцій. Ці заходи, у поєднанні з падінням цін на нафту, дали про себе знати Росії: відтік капіталу у 2014 р. склав 150 млрд дол. США, а рубль, порівняно з 2013 роком, втратив половину своєї вартості [6].

Тому західні лідери повинні працювати над тим, щоб підтримувати і посилювати реакцію Заходу на російську агресію в Україні. США, ЄС і міжнародні фінансові інститути мають підготувати пакет додаткової фінансової допомоги Україні, в той час як Київ реалізує важливі економічні реформи. США та інші члени НАТО мають терміново надати посилену військову допомогу Україні для кращого захисту себе і запобігання подальшої агресії та ескалації з боку Росії. Якщо Захід допоможе українцям зупинити військовий варіант Росії й санкції продовжуватимуть впливати на російську економіку, існує шанс, що Кремль захоче переглянути курс і прагнути досягнути справжнього політичного врегулювання.

Коли це настане – невідомо, позаяк усі попередні дії Путіна переконують нас в тому, що він не може вдовольнитись анексованим Кримом і окупованою частиною Донбасу. Зупинити реваншиста Путіна може лише створення дієвої міжнародної антипутінської коаліції.

Україна, тим часом повинна не лише зміцнювати свою армію, але у разі нерішучості Заходу і його немо-

жливості гарантувати нашій державі безпеку, згідно умов Будапештського меморандуму 1994 року, має поставити на порядок денний питання відновлення статусу ядерної держави. Адже саме ядерне роззброєння України, на керівництво якої Росія разом з США і Великою Британією чинили безпрецедентний тиск у цьому питанні, позбавило Україну не просто статусу ядерної держави, але й перетворило її на беззахисну мішень для Росії з її вічними імперськими амбіціями й пов'язаними з ними комплексами.

На початку 1990-х років лідери Західного світу злегковажили, піддавшись ейфорії щодо несподівано швидкого розпаду "імперії зла" й повіривши в прогнозований деякими малоосвіченими (з точки зору знання минулого) політологами, "кінець історії". Він, цей кінець, може настати насправді, якщо ті, хто повірив у можливість Росії змінитися, не допоможуть наразі Україні, спокутавши, хоча б у такий спосіб, свої "демократичні" гріхи.

Список використаних джерел

1. Выступление Владимира Путина на саммите НАТО (Бухарест, 4 апреля 2008 года) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.net/politics/110868-vystuplenie-vladimira-putina-na-sammitenato-buharest-4-aprelya-2008-goda.html>.
2. Численность и состав населения Украины по итогам Всеукраинской переписи населения 2001 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/rus/results/general/nationality/>
3. Головченко В., Матвієнко В. Дипломатична історія України (1923-1993 роки): навчальний посібник / Володимир Головченко, Віктор Матвієнко. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2012. – 239 с.
4. Час вимагає визначеності // День. – 2015. – 15 січня.
5. Путин предлагал Порошенко легитимизацию захватов боевиков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.charter97.org/ru/news/2015/1/22/136356/>
6. Підтримка України, протистояння Росії. Послання Обама американській нації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/den-planety/pidtrymka-ukrayiny-protystoyannya-rosiyi>

Надійшла до редколегії 27.10.16

Н. Дорошко, д-р ист. наук, проф.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

РОССИЙСКИЙ РЕВАНШИЗМ И УКРАИНА

Анализируются причины и последствия необъявленной войны России против Украины. Главная причина – стремление руководства России восстановить геополитическое влияние на постсоветском пространстве путем построения Российской империи нового образца. С этой целью официальная Москва использует широкий спектр средств: от экономического давления и шантажа вплоть до вооруженной агрессии на территории стран бывшего СССР. Автор убежден в том, что аннексия Крыма и необъявленная война России против Украины стали следствием реваншистской политики президента Российской Федерации В. Путина, направленной на возвращение России статуса влиятельной мировой державы. Достижение этой цели предполагает недопущение европеизации и демократизации стран постсоветского пространства, в первую очередь Украины. Выход из-под влияния России возможен, по мнению автора, за условия интеграции Украины до Европейского Союза и вступление в НАТО.

Ключевые слова: реваншизм, Россия, Путин, империя, интеграционные проекты, "газовые войны", Евромайдан, аннексия, вооруженная агрессия, гибридная война, санкции.

M. Doroshko, doctor hab., prof.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

RUSSIAN REVANCHISM AND UKRAINE

The author analyzes the causes and consequences of undeclared war of Russia against Ukraine. Among the main reasons – the desire to restore Russian leadership's geopolitical influence in the former Soviet Union by building a new type of empire. In order to reach it official Moscow uses a wide range of tools – from economic pressure and blackmail to armed aggression on the territories of the former USSR. The author is convinced that the annexation of the Crimea and the undeclared war of Russia against Ukraine were the result of revanchist policy of Russian President Vladimir Putin aimed at the return of influential world power status. Achieving this goal involves prevention of Europeanisation and democratization of post-Soviet countries, the main jewel among which is Ukraine. Exit from the influence of Russia is possible, according to the author, through the integration of Ukraine into the EU and NATO.

Keywords: revanchism, Russia, Putin, Empire, integration projects, "gas war", euromaidan, annexation, military aggression, hybrid war, sanctions.